

Б. М. Орловський

*д.ю.н., доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова*

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕТЕРМІНАНТ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИ

Суїцидальна поведінка особи з точки зору кримінології є прогресуючою в часі сукупністю послідовних суїцидальних процесів, що поступово виникають та відбуваються у житті людини у вигляді наступної схеми: думки; тенденції; наміри; висловлювання; суїцидальні спроби; завершений суїцид [1]. На теперішньому етапі розвитку України ця тема є вельми актуальною з точки зору значної кількості суїцидів, зокрема у військовій сфері. Вказане обумовлює важливість дослідження детермінант розвитку суїцидальної поведінки особи.

Детермінанти (причини і умови) суїцидальної поведінки варто розглядати як єдину взаємообумовлену систему із певною структурою. Системність обґрунтована тим, що дані зовнішні і внутрішні чинники становлять значну небезпеку для суспільства, здійснюючи одночасний сукупний негативний вплив на різні аспекти людської життєдіяльності і провокуючи суїцид індивіда.

На сьогоднішній день найбільш пріоритетні моделі структури детермінант охоплюють три основні виміри – соціум, «індивідуум та особистість» і біологічні схильності. Загалом детермінанти суїцидальної поведінки особи можна поділити на дві основні групи – зовнішню і внутрішню, які, в свою чергу, поділяються на властиві їм підгрупи. Група зовнішніх факторів включає в себе загальносоціальну та кримінально-правову підгрупи, які охоплюють дві частини се-

редовища (соціум й мікросоціум), а група внутрішніх чинників формує особистісну і біологічну підгрупи. Розглянемо більш детально перелічені підгрупи.

Особистісна підгрупа внутрішніх факторів (іншими словами – «індивідуум і особистість») включає в себе сукупність елементів психіки і поведінкових моделей потенційного суїцидента у вигляді: типу вираження особистості (наприклад, психостенічний або ж тривожний), комплексу негативних психологічних характеристик та аутоагресивності (психічна/фізична агресія проти себе), схильності до аутодеструктивних форм поведінки (окремі види якої сприяють розвитку почуття провини), наявності низького ступеня стійкості до стресів тощо [3, с. 39].

Біологічна підгрупа внутрішніх факторів, в свою чергу, включає в себе такий комплекс факторів як психофізичні дані, темперамент, нейробіологічні механізми тощо. Окреме місце у цій підгрупі займають генетичні чинники суїцидальної поведінки, що представляють собою, перш за все, успадковані варіанти числених генів, що мають відношення до формування поведінкових реакцій і спрацьовують в процесі негативного взаємодії особи з навколишнім середовищем [4, с. 95].

Загальносоціальна підгрупа зовнішніх факторів у середовищі «соціум» складається з двох основних видів впливу, що сприяють формуванню та розвитку суїцидальної поведінки – це «тиск» і «відторгнення». Паралельно їм, у рамках сфери «соціуму», існують й окремі незалежні явища, які також сприяють зростанню рівня самогубств. Соціальний «тиск» як перший різновид формування та розвитку суїцидальної поведінки є досить змістовним і в деяких аспектах навіть абстрактним явищем, що формує відчуття фаталізму від навколишнього середовища. Як правило, він проявляється та розвивається за рахунок наступних чинників: 1) шаленого темпу проходження сучасного життя у великих містах; 2) соціальної парадигми, яка обмежує прояв індивідуальності і почуттів індивіда; 3) системного центризму суспільства, що породжує нерозвиненість людського індивідуалізму і його повну залежність від самого суспільства та безпорадність індивіда перед недосконалістю самої системи. Всі ці чинники, у своїй сукупності, сприяють стрімкому пасивному накопиченню стресу і фрустрації у особи (індивіда), що цілком може підштовхнути її до суїцидальної поведінки (самогубства), яке буде виступати або ж про-

тестом відповідній центричній системі або ж проявом відчаю через повну залежність від такої системи.

Кримінально-правова підгрупа зовнішніх факторів обумовлена неприродним, жорстоким і аморальним характером безпосереднього прямого впливу кримінально-правових чинників на конкретну особу. Така підгрупа складається з детермінант у вигляді прямого впливу одних індивідів на інших, в результаті якого виникає окремий склад злочину, описаний у диспозиції ст. 120 КК України – «Доведення до самогубства» [1]. Детермінанти вчинення самогубства в даному випадку визначаються в межах об'єктивної сторони цього складу злочину і включають в себе: 1) жорстоке поводження з людиною; 2) шантаж; 3) систематичне приниження гідності людини; 4) систематичний протиправний примус до дій, що суперечать волі людини; 5) схиляння до суїциду.

Висновки. За результатами вивчення детермінант суїцидальної поведінки особи було встановлено, що їх можна поділити на зовнішню та внутрішню групи. Зовнішня група включає в себе загальносоціальну та кримінально-правову підгрупи, а внутрішня група – особистісну і біологічну підгрупи, зміст яких було розкрито за текстом. Можна стверджувати, що суїцидальна поведінка особи є досить складним явищем не тільки з точки зору кримінології, а й з точки зору описання у кримінально-правовій науці за ст. 120 КК України «Доведення до самогубства», про що свідчить складність однозначного визначення поняття самогубства (суїциду) серед вчених та висвітлення різних думок відносно видів поведінки щодо доведення до нього.

Список використаної літератури

1. Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд / Пер. с фр. с сокр.; Под ред. В. А. Базарова. М.: Мысль, 1994. 399 с.
2. Кримінальний кодекс України: Закон № 2341-III від 05.04.2001р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
3. Орловський Б. М., Фокін А. С. Кримінологічний підхід до вивчення детермінант вчинення самогубства та суїцидальної поведінки особи. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 3. С. 36-43.
4. Розанов В. А. О механизмах формирования суицидального поведения и возможностях его предикции на ранних этапах развития. *Український медичний часопис*. 2010. № 75. С. 92-97.